

Linda Fisher

KITAS VIDUJE IR IŠORĖJE: SENĖJIMO KITYBĖ IR SENIMAS BEAUVOIR *SENATVĖJE*¹

Lyčių studijų katedra
Centrinės Europos universitetas
Nador u. 9, 1051 Budapeštas, Vengrija
El. paštas: fisherl@ceu.hu

Originalioje studijoje apie senėjimą ir senimą Senatvė (La Vieillesse) Simone de Beauvoir imasi plataus tyrimo, kuriame socialinės-ekonominės senų žmonių padėties ir gyvenimo sąlygų nagrinėjimas derinamas su gyvenamos patirties ir socialinio bei psichinio buvimo senų fenomenologija. Ši analizė pateikia niūrų ir blaivinantią senatvės ir pagyvenusių žmonių portretą: atmesti ir sudaiktinti, nepaisomi ir užmiršti, seni žmonės yra pasmerkiami skursti, kentėti ir pulti į neviltį, dauguma jų vaizduojami kaip priversti pakęsti sunkias, jei ne apgailėtinas, gyvenimo sąlygas. Ši padėtis kartu su visuomenės prietarais ir stereotipais senatvės atžvilgiu tarnauja seną žmogų apibrėžiant kaip kažką, kas yra kitoniškas ir atskirtas nuo visuomenės, atstumtas, trumpiau tariant, Kitas.

Veikale Senatvė plačiai tirdama senatvės kitybę Beauvoir iš esmės atnaujina kitybės analizę, remdamasi savąja Antrojoje lytyje novatoriškai plėtotą moters

¹ Šis straipsnis parašytas remiantis tyrimu, kuram atlikti paramą suteikė Centrinės Europos universitetas. Ankstesni šio straipsnio variantai buvo pristatyti straipsnių rinkinyje *Senatvė/senėjimas: apie Simonės de Beauvoir Senatvę (Age/Aging: on Simone de Beauvoir's The Coming of Age)*, sud. Silvia Stoller, tarptautinėje konferencijoje, skirtoje Beauvoir šimtosioms gimimo metinėms paminėti, Vienos universitete 2008 m. vasarį bei tarptautinėje konferencijoje, surengtoje Kultūros, filosofijos ir meno instituto ir Europos humanitarinio universiteto, Vilniuje 2009 m. birželį. Rengiant straipsnį pasinaudota gyvomis ir įkvepiančiomis diskusijomis abiejose konferencijose, kurių organizatoriams ir dalyviams norėčiau padėkoti už malonų jų svetingumą ir karštą intelektualinį bendravimą.

kaip Kito samprata. Nors ir išlaikydama daugybę panašumų su ankstesne kitybės analize – iš tikrųjų esama daugybės šių dviejų tekstų paralelių – senatvės kitybė turi ir savitą jos pačios pobūdį. Dabar marginalizuotas ir pažemintas Kitas – tai senas žmogus: be to, šis asmuo ir Kitas, kuriuo aš pats neišvengiamai tampu, sukelia daugialypius kitybės manyje tipus; Kitas yra mano viduje, aš tampu Kitas pats sau. Straipsnyje bus nagrinėjami šie sudėtingi ir susipynę santykiai, o senatvės kitybė tiriama jos santykyje su skirtumu, kūno laikiškumu, metamorfoze ir tapatybe. Taip pat bus analizuojamos šios kitybės, mūsų baimės pasenti šaknys ir svarstoma, ar senatvė yra unikalus, o gal net geriausias tokios kitybės pavyzdys.

RAKTAŽODŽIAI: *senatvė, senėjimas, Kitas, laikiškumas, tapatybė, metamorfozė, Beauvoir.*

Prisiderindama prie to, kad didžioji mūsų mąstymo ar kalbų apie senatvę dalis remiasi mitais, apgaulingais įspūdžiais ir mistifikacija, Simone de Beauvoir veikalą *Senatvė* pradeda nuo legendos. Štai jos papasakota istorija. Kai Sidharta, tapsiantis Buda, dar buvo jaunas, didžiąją laiko dalį leisdamas rūmuose, regis, gyveno gana nerūpestingą ir saugų gyvenimą. Kartą išėjo iš rūmų ir atsitiktinai sutiko senį, Beauvoir apibūdintą kaip „paliegusį, raukšlėtą, bedantį, pražilusį vyrą, sulinkusį, besiramščiuojantį lazda, vapančią ir drebantį“ (Beauvoir 1996: 1). Sidharta buvo priblokštas šio susitikimo, tad vežėjas turėjo jam paaiškinti, ką reiškia senatvė. Kaip gaila, sušuko Sidharta, kad silpnos ir neišmanios būtybės, apsvaigusios nuo jaunystės tuštybės, nepastebi senatvės. Po to jis panorio sugrįžti į rūmus, nes „kam tie žaidimai ir džiaugsmai, jei pats esu būsima senatvės buveinė?“ (Beauvoir 1996: 1). Beauvoir toliau sako, kad tame sename žmoguje Buda atpažino savo paties likimą, nes jo lemtis – „būti gimusiam išgelbėti žmoniją“. Jis apsisprendė priimti žmogaus būvio visumą. Tuo jis skiriasi nuo kitų žmonių, linkusių vengti tų žmogaus būvio aspektų, kurie juos verčia kentėti. Šiaip ar taip, jie nėra Buda. Ir, pasak autorės, pirmiausia jie vengia senatvės.

Tačiau senatvės ne tik vengiama ir šalinamasi – daugeliu atžvilgių ji nutylima. Ji yra tabu statusą turinti tema, visuomenės laikoma „gėdinga paslaptimi“ (Beauvoir 1996: 1), kurią gaubia „susitarimas viešai apie ją nekalbėti“ (Beauvoir 1996: 2). Būtent šią tylą Beauvoir nori nutraukti rašydamą veikalą *Senatvė*. Kaip išsamiai ir smulkiai ji nurodys, tabuizuotas senatvės pobūdis padeda tiek nuslopinti atvirą ir tiesią diskusiją apie senų žmonių socialinę padėtį ir gyvenamą situaciją, tiek užtemdyti beviltiškas ir žeminančias aplinkybes, kuriomis jie dažnai priversti gyventi; dalykų padėtį autorė laiko nepatenkinama, jei ne nusikalstama. Seni žmonės yra atmesti ir sudaiktinti, su jais elgiamasi kaip su atstumtaisiais, jie „pasmerkti skursti, karšti vienatvėje, vargti ir gyventi neviltyje“ (Beauvoir 1996: 2), vos belaikomi tikrais žmonėmis.

Be to, pasak Beauvoir, visuomenės požiūris į senus žmones taip pat labai prieštaringas. Jų kaip grupės ar kategorijos apibrėžtis yra neaiški: taškas, nuo

kurio, kaip manoma, senatvė prasideda, keičiasi priklausomai nuo vietos ir laiko. Priešingai aiškiam vaikystės, paauglystės ir pilnametystės atribojimui, suaugusiesiems įgijus juridines ar politines teises ir prievoles, amžiaus skirtumai menkai ar išvis neišskirti. Šių ir kitų dalykų atžvilgiu seni žmonės įtraukiami į bendrą suaugusiųjų kategoriją. Tačiau, kita vertus, Beauvoir nurodo, kad, kalbant apie ekonominę padėtį, „regis, manoma, kad jie priklauso keistai (*étrangere*) rūšiai“ (Beauvoir 1996: 3). Gailint jiems duoti ką nors daugiau nei „išmaldą“, seni žmonės nelaikomi turinčiais tuos pačius poreikius kaip kiti žmonės. Daugiausia remiantis „buržuazinio mąstymo mitais ir klišėmis“, senas žmogus apibrėžiamas kaip toks, kuris skiriasi nuo likusios visuomenės ir su ja nesiderina; tai kažkas, ko reikia nepaisyti ir ką užmiršti. Dabar daromas skirtumas tarp „aktyvių“ ir „neaktyvių“ gyventojų sluoksnių, tarp dirbančiųjų ir neproduktyviųjų. Ekonomika, o iš tikrųjų ir visa civilizacija, remiasi nauda, žmonių darbo ištekliai įdomūs tiek, kiek jie yra pelningi; jei nebeduoda naudos, jie nurašomi, išmetami (Beauvoir 1996: 6, 543). Seni žmonės tampa kapitalizmo atstumtaisiais, turinčiais labai mažai ar net neturinčiais jokios ekonominės vertės ir ribotas priemones savo teisėms užtikrinti. Ši ekonominė ir institucinė kitybė matyti ir yra įgyvendinta apgailėtina ir apverktina daugumos senų žmonių gyvenama padėtimi: jie nuskurde, jei ne apskritai beturčiai, atskirti ir vieniši, nusibodę ir nenaudingi, kenčiantys daugybę fizinių ir psichologinių negalavimų, dažnai lydinčių tokią situaciją. Beauvoir visa tai įtaigiai įvertina:

Faktas, kad paskutinius penkiolika ar dvidešimt savo gyvenimo metų žmogus tegali būti tik atstumtasis, atmata, atskleidžia mūsų civilizacijos nesėkmę: jei į senius pasižiūrėtume kaip į žmones, nugyvenusius žmonių gyvenimą, o ne kaip į daugybę vaikštančių lavonų, ši akivaizdi tiesa mums užgniaužtų gerklę (Beauvoir 1996: 6).

Nieko nekeičia, kad autorė iš tiesų daugiausia kalba apie padėtį pramoninių Vakarų visuomenių, kaip antai Prancūzijos ir Jungtinių Amerikos Valstijų, kurias ji dažnai mini kaip pavyzdžius. Taigi būtų galima ginčytis, kad tokios baisios sąlygos ir menkinamas požiūris nėra universalūs, kad senų žmonių padėtis yra geresnė kitose visuomenėse, ypač tose kultūrose, kur tradiciškai seni žmonės gerbiami, jais rūpinamasi, jie ginami, jais netgi didžiuojamasi. Tuo labiau, kad socialinė ir ekonominė senų žmonių padėtis, ypač Prancūzijoje ir JAV, nemažai pasikeitė nuo to laiko, kai Beauvoir apie ją rašė. Šiais laikais daugeliu atvejų seni žmonės turi gerokai didesnę ekonominę galią, kuri savo ruožtu perkeliama į rinką, ir politinę galią, taip pat lėšų telkti lobistinėms organizacijoms ir asociacijoms, skirtoms saugoti pagyvenusiu žmonių teises ir gerovę. Amerikos pensininkų asociacija (*Ame-*

rican Association of Retired Persons) yra tinkamas pavyzdys. Tačiau net jeigu kai kuriose visuomenėse ir kai kuriuose kontekstuose ekonominė ir politinė senų žmonių padėtis pagerėjo, neabejotinai taip nėra visur, jei senų žmonių gyvenimo sąlygų skalėje vis dar gali vyrauti svyravimas nuo gyvenimo skurde iki tikrai baisių gyvenimo sąlygų.

Beauvoir taip pat pripažįsta, kad ne visi seni žmonės yra nuskurdę – vadinasi, tiems, kurie yra privilegijuotesni, socialinės ir ekonominės aplinkybės bus palankesnės, o materialių sąlygų skirtumai savo ruožtu lems senų žmonių statuso, sveikatos ir apskritai požiūrio į senatvę skirtumus. Kaip pastebi autorė, „šiandien kalnakasys baigia gyvenimą penkiasdešimties, o daugelis privilegijuotųjų lengvai pasiekia ir aštuoniasdešimtuosius gyvenimo metus“ (Beauvoir 1996: 541)². Beauvoir pradeda nuo ekonominės analizės, kad galėtų įrodyti socialinę senyvų žmonių kitybę, o tai neabejotinai jai sudaro sąlygas skelbti ir vaizduoti šią kitybę materialistinėje ekonominės ir politinės darbininko kitybės analizėje. Iš emės pagyvenusio žmogaus kitybė – pasi- baigęs jo žydėjimo metas, netinkamumas, atstumas, atskirtis – lengvai paverčiama seno darbininko kitybe – neproduktyvumu, nereikalingumu, jo atsikratymu ir atsisakymu, virtimu atstumtuuju. Taigi, atėjus laikui padaryti išvadą, sunki senyvo žmogaus padėtis atrodo esanti įtikinamiau – ar bent jau tiek pat – argumentuota palyginti su seno darbininko padėtimi, o Beauvoir kovos šūkis – galiausiai atkreipti dėmesį į pagyvenusių žmonių padėtį – tam tikru mastu atspindi šią materialistiškesnę analizę.

Žinoma, senas darbininkas yra ir pagyvenęs žmogus, ir didžioji dalis materialistinės analizės gali būti vėl panaudota bendresniu mastu bet kurio seno žmogaus padėčiai aprašyti: likęs be darbo darbininkas tampa nereikalingu senu vyru ar moterimi. Tačiau sykiu čia esama svarbaus prasminio aspekto, neleidžiančio senų žmonių kitybės laikyti vien jų ekonominės padėties ar produktyvumo funkcija. Su senais žmonėmis susiję mitai ir klišės apima daugybę netaktiškų ir žeminančių prietarų ir stereotipų, pavyzdžiui, vaizduojant senyvus žmones kaip pajuokos ar netgi pasibjaurėjimo objektus, ypač kai kalbama apie jų seksualumą, kuris vis dar yra tabuizuota tema – tabu, kurį Beauvoir sulaužo antroje knygos dalyje leisdama į gan išstėtus svarstymus apie senų žmonių seksualumą. Autorė teigia, kad šie žeminantys stereotipai remiasi nuostata, jog seni žmonės tam tikru būdu yra atsidūrę anapus žmogiškumo. Iš esmės „galima be jokių skrupulų nesuteikti jiems to minimumo, kuris laikomas būtinu, kad galėtum gyventi kaip žmogus“ (Beauvoir 1996: 4). Todėl *Senatvėje* matome Beauvoir, kitybės analizę atnaujinačią praplečiančiu senatvės kitybės tyrimu, kuris atitinka novatorišką jos moters kaip Kito sam-

² Antra vertus, gali būti teigiama, kad kai kurie Beauvoir pasitelkiami pavyzdžiai yra pasenę ar jau nebetinkami (nors kalnakasio pavyzdys tikriausiai vis dar labai vietoje). Vis dėlto iliustruojant ir grindžiant jos tvirtinimus apie mūsų laikų dažnai apgailėtiną senų žmonių padėtį galima paminėti daugybę kitų dabartinių atvejų ar pavyzdžių, taip parodant, kad bendra jos argumentacija ir analizė tebegalioja.

pratos plėtojimą *Antroje lytyje*. Nepaisant daugybės panašumų su ankstesne kitybės analize – tarp šiųdviejų tekstų esama nemažai paralelių – senatvės kitybė išsiskiria savitu ir kompleksiniu jos pačios pobūdžiu.

Ankstesnė analizė, kaip ir daugybė tokių genetinių analizių, dabar skatina kelti tolesnį klausimą apie kilmę šiais aspektais: ar seni žmonės konstituojami kaip Kitas dėl jų socialinės-ekonominės padėties, ar pajungiami šiai socialinei-ekonominėi padėčiai, nes jie visada jau yra Kitas? Žinoma, šiame klausime yra įtvirtinta tikrosios senų žmonių kitybės kilmės problema. Ekonominė/materialistinė analizė kreips pirmojo varianto link, o mitų ir klišių apie senus žmones bei socialinių prietarų, kuriuos šie mitai ir klišės lemia, analizė paremia antrąjį variantą. Iš tikrųjų šaltiniu galima laikyti ne tiesiog vieną ar kitą iš šių prielaidų, o jas abi, veikiančias kartu ir pramaišiu formuojančias ratą, kuris savo ruožtu yra sudėtingesnio, senėjimo ir senimo suvokimą ir nuostatas jų atžvilgiu apimančio, tinklo dalis.

Pažangiose pramoninėse visuomenėse seni žmonės marginalizuojami ir Kitu pavadinami tada, kai manoma, jog jie yra nereikalingi ir ateityje neduos jokios naudos. Jie jau nebelaikomi aktyvios (produktyvios) bendruomenės nariais, o tiek, kiek pati bendruomenė apibrėžiama ir įsteigiama remiantis produktyvia, kūrybinga veikla ir jos narių projektais, seni žmonės laikomi esančiais anapus tos bendruomenės, anapus žmonijos, apibrėžiamos tokiu būdu. Socialiniai, ekonominiai, fiziniai ir psichologiniai sunkumai ir nepritekliai, kaip įprasta lydintys šią pariją padėtį, tik padeda sustiprinti senų žmonių kitybę. Tačiau čia, antra vertus, esama dar kažko, kas tikriausiai daug gilesniame sluoksnyje maitina šią senų žmonių kitybę, anapus tik ekonominės jų padėties. Nes netgi aplinkybėmis, kai pagyvenęs žmogus yra finansiškai saugus ir galbūt toliau dar tebėra tam tikru būdu produktyvus, daugeliu atžvilgių šis pagyvenęs žmogus vis dėlto iki šiol dažnai suvokiamas kaip skirtingas ir atskirtas; galbūt ne kaip pats savaimė esantis „anapus žmonijos“, bet jau nebesantis suaugusiųjų bendruomenės dalis, kaip kad buvo pirma. Todėl negalima visų senus žmones liečiančių stereotipų ir prietarų paaiškinti vien jų produktyvumo ir ekonominės padėties terminais. Taigi, kas yra pamatiškesnis jų kitybės, jų pažeminimo šaltinis?

Kas kartą konstituojant Kitą, kokį nors Kitą, esama vyksmo, apimančio nustatymą kokio (-ių) nors suvokto (-ų) ar įsivaizduojamo (-ų) skirtumo (-ų), kuris (-ie) pagrįs ir pateisins pavertimą Kitu. Su tuo susijęs giliai glūdintis nerimas šio skirtumo atžvilgiu (ar bet ko, kas, manoma, jį sudaro); arba, dar pamatiškiau, nerimas dėl paties skirtumo. Kai kuriais, jei ne dauguma, atvejų vien tik skirtumo buvimo ar netgi jo suvokimo, neatsižvelgiant į tai, kas tą skirtumą sudaro ar kas jį sukelia, pakanka sukelti neišvengiamai baimei, nepasitikėjimui arba neapykantai, kurie paverčia šį skirtumą kitybe; o kitybė savo ruožtu dažnai – pažeminimu. Kalbant apie senų žmonių prisiimamus

visuomenės reakcijų smūgius, žinoma, yra problema ne pats senas žmogus, bet senatvė. Kaip nurodo Beauvoir, nors kai kurie žmonės su senatve ir susitauko, o kiti daugiau ar mažiau gali su ja netgi apsibrasti, didžiajai daugumai senėjimo perspektyva kelia baimę ir pasibjaurėjimą. Taigi anksčiau minėtas aktyvus senatvės vengimas kartu su neigiama reakcija ir netgi pykčiu lydėjo Beauvoir pastabas apie senatvę knygoje *Senatvė* ir kitur³. Tačiau nors dauguma žmonių ir netrokšta būsimosios senatvės skurdo, vienišumo ar nuobodulio ir gali iš tikrųjų nerimauti dėl jų galimumo, vien to, atrodo, nepakanka paaiškinti tokiai smarkiai reakcijai į senėjimą.

Gali būti, kad žmonės bijo senatvės, nes ji reiškia, taip sakant, pabaigos pradžia: gyvenimo „trečiąjį veiksma“ ir stiprėjantį mirties neišvengiamumą. Akivaizdu – mirtis galima bet kuriuo momentu dėl ligos, autokatastrofos ar kitokio nelaimingo nutikimo. Tačiau, išskyrus labai sunkią ligą, mirtis iš tiesų tampa neišvengiama tik prikaustančiame dėmesį senatvės jutime, tiesiog todėl, kad, neatsižvelgiant į tai, kiek patenkintas ar sveikas kas nors yra, jis arba ji negali gyventi amžinai. Pagaliau visi žmonės yra mirtingi.

Taigi ar už senėjimo ir senatvės baimės neslypi mirties baimė? Beauvoir linkusi neatsižvelgti į tai, tvirtindama, kad „senatve žmonės bjaurisi labiau nei pačia mirtimi“ (Beauvoir 1996: 539). Nors ir nepaneigiama, kad dauguma žmonių labai bjaurisi senėjimu, ar šis pasibjaurėjimas neabejotinai yra didesnis nei bjaurėjimasis mirtimi?⁴ Žinoma, mūsų požiūriai į senatvę ir mirtį yra atitinkamai įtarpinti ir nulemti dabartinio mūsų amžiaus ir sveikatos būklės: kas nors, būdamas dvidešimties metų, gali pagrįstai labiau bijoti senatvės nei mirties, o aštuoniasdešimtmečiui, tikėtina, bus atvirkščiai; ir autorė tai pripažįsta. Nepaisant to, ar senatve žmonės bjaurisi labiau nei mirtimi, ar ne, neabejotina, kad jie iš tiesų ja itin bjaurisi ir įvairiais būdais stengiasi išvengti senatvės, atitolinti arba sumažinti jos poveikį, ją sumenkinti arba nuslėpti. Taigi senyvo žmogaus atmetimas iš esmės yra pačios senatvės atmetimas. Ir, apsukus ratą, šis atmetimas dažniau įgyja senų žmonių ar pačios senatvės pavertimo Kitu formą nei neįgyja.

Tačiau ratas dabar pasisuka į priešingą pusę. Beauvoir teigia:

Į kiekvieną žmogaus situaciją gali būti žvelgiama iš išorės – ji gali būti matoma kito žvilgsniu – arba iš vidaus, tiek, kiek subjektas priima ją ir tuo pat metu peržengia (Beauvoir 1996: 10).

³ Beauvoir aprašo piktas reakcijas ir pasmerkimus *Senatvėje*, taip pat įvairiuose interviu.

⁴ Net jei labai dažnai atrodo, kad pačiai Beauvoir senėjimas buvo daugiau nerimo kelianti perspektyva.

Tai yra į senėjimą ir senyvą žmogų gali būti žvelgiama iš išorės, kažko, kas dar nėra senas (nors ir senstantis) požiūriu, arba kaip į mokslinio, medicininio, sociologinio, psichologinio ir t. t. pažinimo objektą. Tuo pat metu senyvas žmogus yra ir subjektas, turintis tiesioginę patirtį ir perspektyvą bei tiesioginį, vidinį savo būklės žinojimą. Taigi ši padėtis gali būti matoma ir iš vidaus, subjekto gyvenamos senatvės patirties požiūriu, bei kaip jo nuostata senėjimo bei senatvės atžvilgiu, t. y. fenomenologijos požiūriu kaip individo santykis su laiku, laikiškumu, mirtingumu; santykis su besikeičiančiu kūnu (galbūt ir protu) bei pasikeitusiu vaidmeniu ir tapatybe; santykis su platesniu socialiniu pasauliu bei individo vieta ir padėtimi jame. Šie du požiūriai, iš išorės ir iš vidaus, atitinka du kelius, kuriais veikale *Senatvė* vyksta tyrimas. Svarbus Beauvoir indėlis šioje studijoje – gyvenamos socialinės-ekonominės ir politinės senų žmonių situacijos literatūrinio ir socialinės antropologijos tyrimo derinimas su novatoriška senatvės ir senėjimo gyvenamos patirties fenomenologija⁵.

Žmogaus situacijos skleidžiasi bendrame žmogaus būvio kontekste, tačiau sykiu jos yra specifikuojamos individualiame subjekte ir individualiam subjektui; yra gyvenamos, įimamos, įvidujinamos subjekto. Iš esmės, egzistenciniu-fenomenologiniu požiūriu, visada esama ratu besisukančios vidujybės, susivyniojančios arba susineriančios į subjektiškumą – jei ne apvelkamos subjektiškumu – tiek, kiek žmogaus būvis jau visada individualizuotas subjekte, esama ir imperatyvo tirti bei tematizuoti šį matmenį. Šiuo atžvilgiu subjektiškumas ir vidujybė įgauna tam tikrą viršenybę ar pirmumą, visą laiką galioja išorės ir vidaus dialektika, viena įtarpina ir suteikia pavidalą kitam.

Tačiau šios ratu besisukančios vidujybės atžvilgiu esama susipynimo, kurį žymi kitas matmuo, kaip nurodoma anksčiau pateiktoje citatoje. Nors į kiekvieną situaciją ir galima žiūrėti iš išorės ir iš vidaus, kai kurių situacijų atveju išorinė ir vidinė perspektyvos gali koegzistuoti individualiame subjekte; galbūt sugretintos, galbūt sutampančios ir susijungdamos, galbūt – kaip senėjimo atveju – susidurdamos. Jei svarbus išorinio požiūrio į senyvą asmenį dėmuo – konstituoti tą asmenį kaip Kitą, tuomet, svarstant senatvę iš vidaus kaip subjektyvią senatvės patirtį, senatvės kitybė neišvengiamai atkuriamą vidujai. Kaip teigia autorė, atstūmimas, kurį taikome senyvų žmonių atžvilgiu, dabar atgręžiamas prieš mus pačius, nes senyvas žmogus nėra tik „kažkas kitas“ ar „tie kiti“, bet taip pat mes patys. Potencialiai arba aktualiai esame tas senas žmogus; arba, tiksliau, kaip senas žmogus, kuriuo turime tapti, jau visada esame tas senas žmogus kaip mūsų būtina, paslėpta galimybė. Šiuo būdu pasenęs Kitas esu aš pats, Kitas yra manyje; esu Kitas pats sau.

⁵ Daugiau apie Beauvoir ir fenomenologiją žr. Fischer 2002. Daugiau apie feminizmą ir fenomenologiją žr. Fisher 2010, Fisher 1999 ir Fisher 1997. Taip pat žr. straipsnių rinkinius, kuriuose naginėjamas fenomenologijos ir feminizmo santykis bei feministinės fenomenologijos galimybė: Stoller, Vasterling ir Fisher 2005, Fisher ir Embree 2000 bei Stoller ir Vetter 1997.

Prislegianti tikrovė yra ta, kad senėjimas neapsiriboja ir nėra būdingas kokiai nors vienai grupei ar tik specifinei klientūrai, veikiau tai yra pamatinis mūsų bendros egzistencinės situacijos faktiškumo elementas, konkretizuotas ir individualizuotas kiekviename iš mūsų. Visi neišvengiamai senstame, būdami įtraukti į mūsų įkūnyto laikiškumo vyksmą. Pagaliau, dėl vienos ar kitos priežasties senatvės – kad ir kaip skirtingai ji gali būti apibrėžta tam tikroje kultūroje – galime ir nesulaukti, vis dėlto vis tiek tam tikru mastu jau esame tas senas žmogus, kaip puikiai suprato Buda, tiek, kiek esame numatoma būsima senatvės buveinė. Kitaip sakant, net prieš aktualizodami seno žmogaus buvimo būklę, jau esame tas senas žmogus; kaip ir mūsų būtyje-myriop visada jau tam tikru mastu esame mirštantys. Iš esmės, aktualiai mums dar nesant senais žmonėmis, senatvės kitybė jau gyvena mumyse, o mes jau esame Kitas patys sau.

Taigi senėjimo vyksmas yra pavertimo Kitu ir tapimo Kitu vyksmas; klasikinis ironijos pavyzdys – paversdami Kitu senus žmones, save pačius paverčiame Kitu. O galbūt kitybės mumyse pačiuose intuicija yra priežastis, dėl kurios projektuojame kitybę į kitus žmones? Viena judėjimo pusė – įvidujinimas, atsigręžimas į save pačius, į savo kitybę, kurią projektuojame į kitus žmones. Suvokdamas, kad esu senatvės buveinė, senatvės, kuri buvo pagrindas paverčiant ką nors kitą Kitu – t. y. aš esu tas senas žmogus, kurį noriu paversti Kitu – privalau atpažinti Kitą savyje pačiame; atpažinti, kad aš esu tas Kitas. Kita vertus, šią kitybę įžiūriu savyje pačiame ir, mėgindamas atitraukti arba išvartyti ją, peradresuoju ją kitam asmeniui, tartum tokiu būdu jis ar ji galėtų prisiimti šią kitybę už mane. Dar sykį pabrėšime, kad šiam judėjimui būdingoje dialektikoje yra ne viena ar kita, o susipynęs abiejų judesių tarpusavio ryšys.

Taip pat tipiška, kad ši kitybės intuicija į mane ir manyje yra prieštaringa ir problemiška. Žinoma, Beauvoir, atrodo, ne visada atsižvelgia į mūsų pačių kitybės pripažinimą, teigdama, kad sename žmoguje, kuriuo turime tapti, atsisakome atpažinti save pačius. Kaip mūsų bendros vengimo strategijos dalis, šis atsisakymas, atrodo, yra įsišaknijęs sudėtingame nematymo ir saviapgaulės mišinyje. Viena vertus, senatvei atėjus nustembame, tartum ji būtų buvusi visiškai netikėta ir nenumatyta. Autorė kalba apie savąjį negalėjimą patikėti, kai, žvelgdama į veidrodį, suvokia, jog ji jau nebe jauna moteris, arba apie sukrėtimą po ilgo laiko susitikus pažįstamą ir pamačius, kaip ji paseno. Ji cituoja Marcelį Proustą, kuris sako: „Iš visų realybių [senatvė], galbūt yra toji, apie kurią savo gyvenime ilgiausiai išlaikome abstraktų suvokimą“ (Beauvoir 1996: 4). Esama aklos dėmės, epistemologinio žagsėjimo, kone naivumo, kai ji ateina paversdama šią abstrakčią sampratą konkrečia, ypač ryšium su mūsų pačių senėjimu.

Tačiau sykiu, nors, savaime aišku, žinome, kad esama senų žmonių, ir senėjimas yra neišvengiama žmogaus būvio ypatybė, vis dėlto pačius save matome

kaip unikalų subjektą, taigi labai nustembame, kai „bendra lemtis“ tampa mūsų pačių lemtimi. „Faktas, kad universalus laiko praeiga galiausiai virto asmenine metamorfoze – štai kas mus išmuša iš vėžių“ (Beauvoir 1996: 283). Prisiminkime, kad Buda kaip išimtis *pajėgė* suvokti save kaip būsimosios senatvės buveinę ir prisiimti žmogaus būvį; tačiau, apimti egzistencinės šizofrenijos, kurioje visi kiti paprastai veikiamė, nors tam tikrame lygmenyje savo padėtį ir suprantame, vis dėlto dažnai užsiimame sąmoningu senatvės neigimu. Faktas, kad daugybė žmonių eikvoja nemaža laiko, pastangų ir pinigų neigdami senėjimo ir senatvės tikrovę, iš tikrųjų rodo, jog puikiausiai žinome, kas vyksta, ir kad tai vyksta su *mumis*; tai padeda paaiškinti Beauvoir minimą žmonių įsiutimą ir gynybinę reakciją į jos veikalą apie senatvę. Ji taip pat smulkiai nupasakoja gerai žinomas neigimo taktikas, pavyzdžiui, įprastą mantrą, kad esi jaunas tol, kol jautiesi jaunas, ir netgi neigimą, kad apskritai yra toks dalykas kaip senatvė. Tačiau, žinoma, veikia saviapgaulės principas, kad neigimą ar apsimetimą grindžia tam tikras faktinės tikrovės žinojimas. Žinojimas ir atpažinimas gali būti ryškūs, ypač veikiant aktyviai saviapgaulei, ir todėl autorė primygtinai reikalauja liautis apgaudinėti. Atpažinti save tame sename žmoguje privalome ne tik todėl, kad liautumės save apgaudinėję, bet ir todėl, kad, žengdami į priekį, pasiektume kritinį socialinį tikslą – nebesutikti su „paskutiniųjų dienų vargu“; atsižvelgdami į tai, kad dabar esame susiję ir įtraukti, nebegalime daugiau būti abejingi (Beauvoir 1996: 5).

Tolesnis scenarijus – senėjimo pripažinimas, kurį apibūdinau kaip patakumą tarp saviapgaulės ir aklos dėmės. Tai susiję su Beauvoir vartojama hėgeliška formuluote, rodančia mastą, kuriuo vidinė mano savižina yra formuojama to, kaip mane suvokia kiti. Pavadindama tai „kompleksine senatvės tiesa“, ji konstatuoja, kad „pašaliečiui tai dialektinis santykis mano būties, kaip jis ją apibrėžia objektyviai, ir mano paties žinojimo, kurį įgyju jo padedamas“ (Beauvoir 1996: 284). Šiam steigiančiam apibrėžimui, įvedamam iš išorės (jis būdingas sąmonės ir savimonės susitikimams hėgelinėje sistemoje), šiuo atveju talkina pats senėjimas. Dažniausiai tiesiog nepajėgiame užčiuopti savo pačių senėjimo tiesos: „mūsų asmeniškai patirtis nepasako mums mūsų metų skaičiaus; neatsiranda joks naujas suvokimas (*cénesthésique*), kuris mums parodytų, jog gyvenimas eina į pabaigą (*involution de la senescence*)“ (Beauvoir 1996: 284). Jei akla dėmė vadiname senatvės nematymą, o saviapgaule – nenorą, jei ne atsisakymą, ją priimti, problema yra akivaizdi negalia: šio vyksmo įsisąmoninimas paslėptas nuo mūsų, tačiau mus supantiems žmonėms jis visą laiką vis labiau matomas.

Beauvoir tvirtina, kad šitai atskiria senėjimą nuo ligos. Kadangi daugeliu atvejų „liga išpėja mus apie savo buvimą“ (Beauvoir 1996: 284), todėl ir ligos buvimas dažnai yra akivaizdesnis individo patirčiai nei jį arba ją supantiems žmonėms. Senatvė, anot autorės, priešingai, labiau matoma kitiems nei pačiam individui. Šiuo atveju manęs paties apibrėžimas iš išorės nėra vien primestas

(ir, galimas daktas, probleminis), viešpatauti siekiantis apibūdinimas, atsirandantis dėl diferencinių galios santykių, kaip įrodinėjama kai kuriose kritinėse analizėse; tačiau ir fenomenologinės struktūros požiūriu, kurį Beauvoir taip pat pasitelkia, iš kitų įgyjamas žinojimas šiuo atžvilgiu papildo tai, ką mano vidinė patirtis man pateikia ir netgi užtaiso to žinojimo spragas, t. y. vien vidinė patirtis nepajėgia suteikti išsamesnio supratimo, ir todėl sąveika su kitais ir kitų indėlis yra esminiai. *Priešingai* tiems socialiniams-politiniams kritikams, kurie įrodinėja, kad asimetrinės ir vadovaujančios galios struktūros nuolatos įtarpina, formuoja ir iškraipo asmenų susitikimus ir ryšius, šis atvejis yra nepaprastai įdomus fenomenologiniam intersubjektyvios epistemologijos modeliui, kuriame pažinimo pozicijų dialektika – išorės ir vidaus, ir iš vidaus, ir iš išorės – pateikia supratimą, kuris yra ne toks nepilnas, koks būtų be neišvengiamo galios struktūrų įvedamo iškraipymo⁶. Beauvoir priduria, kad nors senėjimas, akivaizdu, ir yra įkūnytas, net mūsų kūno patirtis ne visada padeda mums nuodugniai suvokti mūsų būklę (Beauvoir 1996: 285); galbūt išorinių senėjimo požymių yra labai nedaug, ir liekame palyginti stiprūs ir sveiki arba tiesiog prisitaikome ar kompensuojame bet kokias problemas ar nepatogumus. Kaip teigia Beauvoir, „senatvė yra kažkas anapus mano gyvenimo, kažkas, apie ką negaliu turėti jokios pilnutinės vien vidinės patirties“ (Beauvoir 1996: 291).

Vadinasi, be to, kad mums nepavyksta sugriebti Kito, kuris esame patiems sau, esama dar ir trečio aspekto: mums nepavyksta to padaryti ne dėl nesąžiningos saviapgaulės ir ne dėl naivaus nematymo, bet veikiau dėl neišvengiamai ribotos pirmojo asmens perspektyvos. Beauvoir pasakoja istoriją apie „vieną iš moterų [senelių namuose], kuri interviu metu pasakė: „Aš apskritai nesijaučiu sena. Kartais padedu senutėms, o paskui sakau sau: „Bet tu juk irgi esi senutė““ (Beauvoir 1996: 294). Beauvoir pareiškia, kad, susidūrus su kitomis senomis moterimis, jos nuostata – apie save galvoti kaip apie neturintį amžiaus, ne tokią kaip jos.

Svarbu, kad ši moteris savo senatvės įsisąmoninimo momentu į save kreipiasi *tu*: joje slypi Kitas, į kurį ji kreipiasi, tas Kitas, kuriuo ji yra visiems kitiems, bet kurio ji pati tiesiogiai nepažįsta (Beauvoir 1996: 294).

Vis dėlto, kaip matėme, nors ir galime būti naivūs nepažindami tiesiogiai mummyse glūdinčio Kito, pastatyti akistaton su šiuo žinojimu, negalime tuo patikėti ir vis tiek jam priešinamės.

⁶ Net jeigu manome, kad bet kokią sąveiką sukelia galios santykiai, ir šie santykiai yra dažnai (arba neišvengiamai) diferenciniai arba asimetriški, iš to nebūtinai darytina išvada, kad sąveika šitaip yra iškraipyta ir todėl deformuota. Tai galima įrodyti tiek fenomenologiniu, tiek socialiniu-politiniu pagrindu; deja, straipsnio apimtis neleidžia čia plačiau to išplėtoti.

Paskutinį kartą sugrįždama prie šio pasipriešinimo senatvei ir bjaurėjimosi ja, trumpomis pastabomis ją susiesiu su kitomis esmingomis kūno laikiškumo, metamorfozės ir tapatybės problemomis, kurios įduoda dar vieną raktą ieškant mūsų senėjimo baimės šaltinio. Įvairiais būdais kiekviena šių problemų teikia peno kitai ir tiriant šiuos jų tarpusavio santykius galbūt galima atskleisti gilesnius, galimas daiktas, labiausiai keliančius nerimą senatvės aspektus.

Senatvę įkūnija laikiškumas dvejopa įkūnyto laiko prasme: laikas yra „pagaunamas“ arba parodomas, įgyja formą ir, taip sakant, fizionomiją mūsų kūne; o mūsų įkūnytumas matomas ne kaip statiškas, o kaip procesualus, laikiškai atsiskleidžiantis ir besivystantis. Tačiau problema yra ne tik tai, kad visas įkūnijimas ir gyvenama patirtis apskritai yra laikiški; tikėtina – vien chronologija ar tam tikro sulaukto amžiaus faktas patys nebūtų priežastis perdėtai nerimauti. Žinoma, esama kažko daugiau: laikiškumas palieka savo aiškų, neišdildomą pėdsaką mūsų kūniškume. Laikinio įkūnytumo kaip atskleidžiančio vyksmo sampratoje yra implikuotos – bet kokiam vyksme implikuotos – tarpusavyje susijusios vystymosi ir keitimosi sampratos. Iš esmės laikiškumo pėdsakas įgyja nepalaujamo pasikeitimo, nuolatinio virsmo pavidalą. Ir, kaip sako autorė, „kiekvienoje metamorfozėje esama kažko bauginamo“ (Beauvoir 1996: 5), o tai rodo trikdantį pasikeitimo poveikį palyginti su turima manęs paties kaip stabilaus, aiškaus ir tolydaus iliuzija. Tai nereiškia, kad kiekviena kūno metamorfozė yra negatyvi; pavyzdžiui, tapimas aukštesniu ir stipresniu, kurį patiriame vaikystėje, arba metamorfozė, įvykstanti nėštumo metu. Tačiau, kaip nurodo Beauvoir, tai pasikeitimai, įvykstantys tam tikru mastu, taip sakant, pasiekiantys aukščiausią raidą, po kurios jie ima įgyti visiškai kitokį pobūdį.

Nors aukščiausią raidos tašką ir sunku apibrėžti, o apibrėžimas šiaip ar taip skirsis priklausomai nuo laiko, vietos ir kitų veiksnių, bendra nuomonė yra ta, kad kita raidos pusė – nuosmukis. Metamorfozės, įvykstančios po šio aukščiausio raidos taško, nėra tik neutralūs pasikeitimai, jau nekalbant apie pasikeitimus į gera, bet daugeliu atžvilgiu jie matomi kaip virsmas kažkuo mažesniu, kažkuo blogesniu. Iš esmės senatvėje problema yra ne vien tik pasikeitimas, bet dar daugiau – poslinkis į blogesnę pusę; mažėjimas, nuosmukis, degradacija.

Laikiškumas ir jo sukeliama metamorfozė grasina mūsų tapatybei, jei ne radikaliai stato ją į pavojų. Ne tik todėl, kad mano paties savęs jutimas yra destabilizuojamas ir užklausias tolydumo bei pastovumo sampratos, bet ir todėl, kad neišvengiama metamorfozė mane paverčia kažkuo, manoma, blogesniu. Mano „ankstesnė tapatybė“ ir savęs paties įvaizdis dabar sukompromituoti tiek, kiek ne tik jau nebesu tas, kas buvau, tačiau, mano nuomone, nebesu toks geras, koks buvau. Taigi Beauvoir klausia, „ar aš tapau kitokia būtybe, nors vis dar išlieku savimi?“ (Beauvoir 1996: 283). O atsakymas, kaip

matėme, yra tas, kad apie save iš tikrųjų galvoju kaip apie kažką kitą, kaip kitą ar kitoki nei aš: ne tik jau nebe tokį, *koks* buvau, bet nebe tą, *kas* buvau. Tačiau šis „aš pats“ („*myself*“), kurį Beauvoir pasitelkia, nėra vien mano pastovios ir nesikeičiančios subjektyvybės iliuzija ar fantazija. Nors ji pabrėžia mano be perstojo besikeičiantį kūną ir tapatybę bei egzistencinį imperatyvą liautis atmetinėti ir pripažinti tai, vis dėlto per visą jos analizę pastebima šio „aš pats“ trūkumo samprata. Ir šis trūkstamas „aš pats“ yra mano jaunesnis, patrauklesnis, sveikesnis, pajėgesnis *pats* (*self*): trumpai tariant, fenomenologinis „aš galiu“ visa apimančia prasme dabar priešpriešinamas senatvės „aš negaliu“. Visą knygą autorė ne tik grindžia dokumentais ir analizuoja, bet ir aprauda senėjimui būdingą nuosmukį. Neabejotinai tai prideda dar vieną matmenį prie senatvės neigimo ir kitybės, kai pati Beauvoir, atrodo, postuluoja jaunesnį *pats* kaip trūkstamą *pats*.

Pareikšdama, kad „senatvės atveju trikdo tai, kad ji yra šiaip jau nenormali būklė (*normalement anormal*)“ (Beauvoir 1996: 285), ji cituoja kažką, kas sako, jog „tai, kas normalu senam žmogui, būtų laikoma nepakankama tam pačiam vidutinio amžiaus žmogui“ (Beauvoir 1996: 286). Žinoma, tai tiesa medicininio požiūriu, tačiau tai, kad senatvę iš sveikatos perspektyvos Beauvoir apibrėžia kaip „normalų nenormalumą“, atrodo, tik sutvirtina trūkstamo jaunesnio *pats* ir trūkstamos sveikatos bei visiškai pajėgaus kūno ir proto sampratas; dar daugiau, įtvirtina jas ir kaip trūkstamas, ir kaip normatyvias. Tai primena mintį, kaip mirtis gali būti mažiau trikdanti perspektyva negu senatvė, nes mirtyje mes tiesiog niekas, o senatvėje – esame mažiau. Šiuo atžvilgiu mažiau yra blogiau negu niekas; liautis būti – labiau pageidaujama, negu liautis būti viskuo, kas esi. Todėl autorė sako: „greičiau senatvė, o ne mirtis turi būti priešpriešinama gyvenimui. Senatvė yra gyvenimo parodija“ (Beauvoir 1996: 539).

Jeigu senatvė iš esmės nėra gyvenimas, bet gyvenimo priešybė arba parodija, tai todėl, kad „gyvenimas“ reiškia jaunystę, jėgą, grožį, puikią sveikatą ir pajėgumą. Žiauri parodija dubliuoja šį jaunesnįjį *pats*, kuris yra *aš pats*, patiriantis nuosmukį. (Įdomu – nors senėjimas ir yra neišvengiama gyvenamos žmogaus situacijos savybė, senatvė čia apibūdinama kaip gyvenimo parodija.) Per visą veikalą *Senatvė* Beauvoir remiasi nuosmukio sąvoka, ir iš tikrųjų, ar ne tai yra bendras visų labiausiai bauginančių senatvės aspektų principas; ypač fizinis silpnėjimas, kurį paprastai esame linkę sieti su senatve ir kuris aptinkamas daugelyje, jeigu ne visuose, su senėjimu susijusių nuosmukio tipų ištakose? Menkėjantis kūnas, *mūsų* silpstantis kūnas; kūnas, lemiantis mūsų nuosmukį, dabar nebepajėgus kūnas. Ar tikroji problema iš tikrųjų yra senėjimas ir senatvė, arba, tiksliau, sakant iš esmės, su ja ateinantis nuosmukis; ir jei tikroji problema yra nuosmukis, ar tada senatvė yra vienintelė ar netgi svarbiausia jo vieta?

Jei nuosmuko, ypač fizinio silpnėjimo, baimė glūdi mūsų senatvės baimės ir bjaurėjimosi ja šerdyje, vadinasi, tai, ką iš tikrųjų atmetame silpstančiame žmoguje, yra daugiau nei senas žmogus. Taigi galbūt Kitas viduje, kurio bijomasi, daug esmingiau yra mano paslėptas, potencialus silpstantis *pats*, o ne mano paslėptas, galbūt senas *pats*. Net jei tai, ką paverčiame Kitu savyje ir kituose, yra senatvės padariniai, simboliai ir vaizdai, visa tai tėra šakos, o šaknys eina žemyn, ir, galimas dalykas, tai sudaro kitybės, o ne pačios senatvės pagrindą. Žinoma, žymų fizinį ar kitokio pobūdžio nuosmukį patiria ne vien senyvi žmonės; ir tikrausiai seni žmonės nėra nelaimingiausios šios įvykių sekos „aukos“, nes nuosmukio ištiktiems jaunesniems žmonėms kitybė pasireiškia netgi intensyviau nei pagyvenusiems. Prisiminkime anksčiau minėtą komentarą: „tai, kas yra normalu senam žmogui, būtų laikoma nepakankamu tam pačiam vidutinio amžiaus žmogui“.

Jeigu nuosmukio ir nepakankamumo spektras, sudarantis šio pastebėjimo pagrindą, seno žmogaus atveju baigiasi „normalaus nenormalumo“ konstravimu, ar jaunesnio žmogaus atveju tai būtų tiesiog nenormalumas? T. y. dėl trūkstamų ir normatyvių jaunų, sveikų kūno ir proto seno žmogaus būklė yra nenormali, tačiau, atsižvelgiant į jo amžių, sykiu ir normali; bet jaunesniam žmogui šioje situacijoje nėra nieko „normalaus“, todėl ji yra tik „nenormali“. Apibendrinant šį svarstymą galima pasakyti, kad, sulaukus tam tikro amžiaus, net jeigu po to prasideda nuosmukis, tai nuosmukis, įvykstantis po ankstesnio, ilgesnio gyvenimo kelio – kuris, nors galbūt ir nebūdamas be problemų ir trūkumų, buvo turbūt geresnis negu senatvės nuosmukio būklė. Galbūt ir nėra tikslo kalbėti apie senus žmones kaip pasiekusius tikslą ar aukščiausią tašką ir, žinoma, apie užbaigimą. Tačiau jei tikrasis nuosmukis yra tas, kuris įvyksta tik tada, kai žmonės yra pasiekę pagyvenusio amžiaus būklę, bent jau dažnai jie yra įgyvendinę tam tikrą numatomą trajektoriją, gyvenimo kontūrą ar arką, tačiau tai ne visada galioja tų, kurie priversti patirti ankstyvesnį nuosmukį, atveju.

Nuosmukis, nesusijęs su amžiumi, sakykim, pažeistas, susilpnėjęs arba išsekęs kūnas, taip pat sukelia atmetimą. Tačiau skirtingai nei anksčiau aptartas senatvės atmetimas, dažnai susijęs su netinkamumu ir nereikalingumo suvokimu ir pasireiškiantis abejingumu arba nesirūpinimu, šis atmetimas gali įgyti aktyvios nepakantos pobūdį. Čia taip pat esama ryšio su naudingumu ir tinkamumu, nors prastos sveikatos žmogus dažnai turi įrodinėti, kad jis iš viso yra darbingas arba apskritai yra tinkamas – vadinasi, nors pagyvenęs žmogus turėtų įrodinėti, kad jis vis dar gali įnešti indėlį ir būti tinkamas, prastos arba pažeistos sveikatos, arba susilpnėjęs žmogus turi įrodinėti, jog jis apskritai galėtų tai daryti, nes visuomenė tikriausiai pripažins: pagyvenęs žmogus bent jau buvo tam tikru metu tinkamas, tačiau ne visada pripažįsta, kad prastos sveikatos žmogus apskritai galėtų būti tinkamas arba įnešti kokią

nors indėlių. Tai sykiu su dažnu jų nenormalumo suvokimu – kurio pagyvenę žmonės apskritai neturi iškęsti – prastos sveikatos žmogų patalpina į daug nepakantesnę sistemą. Dažnai ši kitybė sudaro didesnę dehumanizacijos ir marginalizacijos lygmenį nei senyvų žmonių atveju.

Vis dėlto nepaneigiama, kad senatvė pateikia unikalų kitybės pavyzdį. Kitaip nei kitais atvejais, kuriuose konstituojamas Kitas yra suvokiamas kaip atskirta ir atskira žmonių grupė, išskirta iš vyraujančios grupės, senatvės atveju neišvengiamai ilgainiui tampame tos gupės, kurią pavertėme Kitu, nariais; tampame savo Kitu. Be to, daugeliu, jei ne visais, pavertimo Kitu atvejų viena iš šio vyksmo dalių lemia, kad tikslinė grupė koku nors atžvilgiu paverčiama nepakankama, taigi mažesne ir menkesne, galbūt netgi nepasiekusia žmogaus lygio. Nors skirtingumo, kurį atstovauja grupė, baimė ir gali būti psichologinis skatinamasis veiksnys, paprastai yra būtini ir kiti veiksniai – politinis, socialinis ir netgi moralinis (save pateisinantis požiūris), nes šį vyksmą turi lemti tokia iškreipta ir manipuliacinė racionalizacijos ir pateisinimo logika. Senatvės atveju jau esama nepakankamumo ir nevisavertiškumo parodymo, ypač dėl fizinės negalios, ir dėl jo sutariama pritariant bendriems įsitikinimams ir nuostatoms, išaknytomis socialiniuose ir kultūriniuose prietaruose, susijusiuose su senais žmonėmis. Priskirtos žemesnės ir išskiriančios padėties nereikia projektuoti – įvairiais būdais ji jau yra viduje – taip senatvė tampa, be abejonės, esmingiausia kitybe.

Senėjimo ir senų žmonių kitybė yra sudėtingas, patrauklus ir svarbus gyvenamos kitybės patirties pavyzdys. Plati ir kruopšti Beauvoir analizė veikale *Senatvė* išlieka svarbiu ir novatorišku įnašu į senatvės ir senėjimo fenomenologiją, nors ir leidžia įsisąmoninti ir baksnoja į mūsų moralinius jausmus, susijusius su senų žmonių gyvenama situacija, nušviesdama šią anksčiau atstumtą grupę bei pasipiktinimą keliančius prietarus ir socialines skriaudas, kurias jie buvo pasmerkti labai ilgai kęsti. Laimei, dabar nušviečiamos ir kitų į gyvenimo paraštę nustumtų, pilietinių teisių neturinčių ir pažemintų grupių situacijos, pradedant skirtingomis etninėmis ar kitokius įsitikinimus turinčių žmonių grupėmis ir baigiant kitokiu ar iššūkį metančiu kūniškumu, dėl kurio taip pat pernelyg ilgai buvo kenčiama žalinga diskriminacija ir socialinė neteisybė.

Iš anglų kalbos vertė Danutė Bacevičiūtė, prancūziškas citatas tikrino Nijolė Keršytė

Gauta 2010 04 16

Priimta 2010 04 29

LITERATŪRA

- Beauvoir, S. 1970. *La Vieillesse*, Paris: Éditions Gallimard.
- Beauvoir, S. 1996. *The coming of age*. Trans. Patrick O'Brian, New York and London: W. W. Norton.
- Fisher, L. 1997. „Phänomenologie und feminismus“. Stoller, S. and Vetter, H. eds. 1997. *Phänomenologie und Geschlechterdifferenz*, Wien: WUV-Universitätsverlag, S. 20–46.
- Fisher, L. 1999. „Sexual difference, phenomenology, and alterity“, *Philosophy Today* 43, p. 68–75.
- Fisher, L. 2000. „Phenomenology and feminism: Perspectives on their relation“ in Fisher, L. and Embree, L. eds. *Feminist Phenomenology*, Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, p. 17–38.
- Fisher, L. 2002. „La phénoménologie féministe de Beauvoir“ in *Cinquantenaire du Deuxième sexe*, ed. Christine Delphy and Sylvie Chaperon, Paris: Éditions Syllepse, p. 130–138.
- Fisher, L. 2010. „Feminist phenomenological voices“, *Continental Philosophy Review* vol. 43, No. 1, p. 83–95.
- Fisher, L. and Embree, L. eds. 2000. *Feminist Phenomenology* Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Stoller, S. and Vetter, H. eds. 1997. *Phänomenologie und Geschlechterdifferenz*, Wien: WUV-Universitätsverlag.
- Stoller, S. Vasterling V., and Fisher, L. eds. 2005. *Feministische Phänomenologie und Hermeneutik*. Würzburg: Königshausen & Neumann.

Linda Fisher

THE OTHER WITHOUT AND THE OTHER WITHIN:
THE ALTERITY OF AGING AND THE AGED IN BEAUVOIR'S
THE COMING OF AGE

SUMMARY

In *The Coming of Age*, her seminal study on aging and the aged, Simone de Beauvoir undertakes an extensive investigation combining an examination of the socio-economic status and lived condition of the elderly with a phenomenology of the lived experience and social and psychic being of old age. These analyses produce a dismal and sobering portrait of old age and of the situation of the elderly: shunned and objectified, ignored and forgotten, the elderly are condemned to poverty, misery, and despair, reflected in the difficult, if not deplorable living conditions many are forced to endure. This situation, along with societal prejudices and stereotypes about old age, serve to frame the elderly person as someone who is different and apart from society, an outcast; in short, an Other.

As such, in *The Coming of Age* Beauvoir reprises her analysis of otherness in an extended examination of the alterity of old age, echoing her ground-breaking elaboration of the concept of woman as Other in *The Second Sex*. While bearing many similarities to the earlier analysis of otherness – there are indeed numerous parallels between these two texts – the alterity of old age also has its own distinctive character. Now the marginalized and abjected Other is the aged person: furthermore, a person, and an Other, who I myself am ineluctably becoming, entailing multiple modes

of otherness to myself; the Other is within, I become Other to myself. In my paper I explore these complex and intertwined relations, and examine the otherness of old age in its relation to difference, embodied temporality, metamorphosis, and identity. In so doing I also analyze the roots of this alterity, and of our fear of aging, and consider whether old age is a unique or even the best exemplar of such alterity.

KEYWORDS: age, aging, Other, temporality, identity, metamorphosis, Beauvoir.

Julija Biedash

ANTROJI LYTIS KAIP VERTYBIŲ PERVERTINIMO PATIRTIS

Europos humanitarinis universitetas
Tauro g. 12, LT-01114, Vilnius
El. paštas: biedash@gmail.com

Kupranugaris, liūtas, vaikas... Ironiška, kad ši trijų žmogaus dvasios metamorfozių metafora, vartojama Friedricho Nietzsche's veikale Štai taip Zaratustra kalbėjo, tapo savotiška intelektualine matrica Simone'os de Beauvoir Antrojoje lytyje – viename iš reikšmingiausių XX amžiaus filosofijos feministinių tekstų. Kaip ir Nietzsche, Beauvoir atskleidžia genezę vertybių, kurių įsteigimas įteisino moters kaip valdinės vietą istorijoje.

Aptikusi egzistenciškai defektyvaus moters „būvio“, kai moteris neturi galimybės laisvai rinktis (t. y. galimybės „būti savimi“), istorinį išaknytumą, Antrosios lyties autorė parodo, kad sąvokos „bloga“ ir „gera“, taip pat „vyriška“ ir „moteriška“, yra nulemtos hegemoniškų santykių ir įsigali „kovoje dėl pripažinimo“, kurioje moteris apskritai nedalyvavo. Ilgą laiką būdama galios objektu, ji negalėjo net pretenduoti į subjekto, galinčio pakreipti istorijos eigą, vaidmenį.

Demonstruodama atsitiktinį, situatyvų ir dinamišką vertybių apskritai ir patriarchalinių vertybių konkrečiai, pobūdį, Beauvoir nurodo svarias priežastis jas kritikuoti ir iš naujo įvertinti. Vyksmą, kurį vėliau Julia Kristeva pavadins „vertybių feminizavimu“, galima laikyti daugiapakopiu judėjimu laisvės link: nuo heteronominės moralės pakopos (kurią Nietzsche įkūnijo kupranugario vaizdinyje) per nihilizmo pakopą (liūtą) prie savarankiškos savęs

paties apibrėžties ir naujų vertybių kūrimo (vaikas). Šis kelias į laisvę, puikiai pavaizduotas Beauvoir Antrojoje lytyje, yra įmanomas tik pripažinus moterį jos pačios biografijos autore.

Straipsnyje, pasitelkus lyginamąją Beauvoir idėjų ir Nietzsche's, Carol Gilligan, Julios Kristevos ir Axelio Honnetho požiūrų analizę, parodomas egalitarinio feminizmo aktualumas šiuolaikinei etikai.

RAKTAŽODŽIAI: *Beauvoir, laisvės vertybės, prigimties vertybės, maištas, pripažinimas, kūrybinis darbas.*

Antoine'as de Saint-Exupéry yra parašęs tokius žodžius: „Žmogus – vien santykių mazgas. Ir tik santykiai turi žmogui reikšmę“ (Saint-Exupéry 1967: 126). Būtent šia „Karo lakūno“ citata savo programinių veikalą „Juslinio suvokimo fenomenologija“ užbaigia Maurice'as Merleau-Ponty, mokėsis kartu su Simone de Beauvoir ir Jeanu-Pauliu Sartre'u *École normale supérieure* (Aukštojoje normalinėje mokykloje) Paryžiuje. Visa tai nėra atsitiktinumas. Ši XX a. prancūzų filosofų aukso karta, susiformavusi labai sunkiomis aplinkybėmis ir esant sudėtingiems tiek politinio, tiek asmeninio pobūdžio santykiams, ypač gerai suvokė *santykinių požiūrio* svarbą mene, politikoje bei filosofijoje (visuose jo matmenyse: ontologiniame, antropologiniame, etiniame, estetiniame ir pan.).

Būtent taip – kaip „santykių mazgą“ – ir dera, mano manymu, suprasti Beauvoir paveldą apskritai ir *Antrąją lytį* konkrečiai, t. y. suprasti kaip balsą, kaip užimtą poziciją intelektualiniame dialoge, kuris visuomet skleidžiasi dviem matmenimis – sinchroniniu ir diachroniniu: kaip atsakymas savo pirmtakams ir amžininkams bei kaip klausimas (jei ne iššūkis) ateities kartoms. Jeigu jos asmenybę ir paveldą vertinsime vien statiškai, kaip kažką, kas jau yra įvykę ir duota, ją redukuodami į kokį nors vieną apibrėžimą („moteris“, „feministė“, „egzistencialistė“, „Sartre'o draugė“ ir t. t.), iš jos knygų išrinkę vien taiklias citatas, o iš biografijos – tik ryškius epizodus, tai vargu ar pajėgsime išgirsti tą „naujumą“, apie kurį ji rašė ir kurį ikūnijo savo pačios gyvenimu.

Į šį tekstą siūlau žvelgti kaip į kuklią pastangą aktualizuoti egalitarinę Beauvoir feminizmą, jos poziciją įtraukiant į *dialogą apie vertybes* (apie jų atsiradimą ir įsitvirtinimą visuomenėje), kuris iki šiol svarbus šiuolaikinės filosofinės etikos formavimui. Be to, kaip minėjau, dėmesys skirtinas ne vien tam, ką randame jos tekstų „viduje“¹, bet ir tam, kas skleidžiasi jų paribiuose autorės dialogui su jos pirmtakais, amžininkais ir ateities kartomis.

¹ Šiuo atveju visų pirma turimi omenyje veikalai *Antroji lytis* (1949) ir *Neapibrėžtumo etika* (1947).